

Alexandru Macedonski printre anarhiști

„Alexandru Macedonski printre anarhiști”: Steaua, nr. 11-12 / 2021, p.
108-110;

Adrian Tătăran

2021

Lumea pestriță și fascinantă a sfârșitului de secol XIX românesc, cu prietenii și afinități neașteptate dezvoltate în cercurile boeme și literare, poate să pună într-o lumină nouă istoria noastră literară. Un caz oarecum tipic este cel al lui Alexandru Macedonski.

4 aprilie 1894: restaurantul Foyot din Paris este zguduit de explozia unei bombe. Autorul atentatului nu va fi niciodată descoperit. Bănuielile tuturor se îndreaptă către anarhiștii „dinamitarzi”, adepți ai „propagandei prin fapte” și ai „acțiunii individuale” ale căror atentate, începând cu 1892, devin centrul unor dezbateri aprinse în epocă. Se vorbește de comploturi, se fac percheziții și arestări. Procesele lui Ravachol, Vaillant, Émile Henry, Caserio sunt urmărite cu sufletul la gură, destinul acestor „nelegiu-iți tragici” trezind deopotrivă fascinație și revoltă. În foburgurile populare, Ravachol le apare multora drept un „Crist răzbunător”, un martir care lovise cu disperare și furie tocmai în inima ipocriziei și cruzimii burgheze. În cabaretele din Montmartre, se cântă și se dansează cu o jovialitate de rău augur *La Ravachole*, pe versurile lui Sébastien Faure, celebru scriitor anarhist. Ghilotina burgheză reușește, într-un final, să amuțească bombele anarhiștilor. Ultimul act al acestei istorii sângeroase îl reprezintă însă faimosul proces „al celor treizeci”, care-i aduce în fața tribunalului pe scriitorii, criticii și artiștii cu simpatii libertare – Jean Grave, Félix Fenéon, Maximilien Luce etc. Epoca atentatelor se sfârșește, paradoxal oarecum, printr-un proces intentat literaților anarhiști, literatura și bomba fiind puse deopotrivă în talerul judecății.

„Adevărata bombă este cartea”, rostise sibilinic (și precaut) Mallarmé în 1893, la banchetul revistei *La Plume*, în seara în care dispozitivul aruncat de Vaillant luminase cu o jerbă de foc hemiclul Camerei deputaților. Mai puțin grijuliu să-și aleagă cuvintele, poetul Laurent Tailharde, aflat la același banchet, rostește o frază care va face turul saloanelor și publicațiilor pariziene, trezind consternare: „Dar ce mai contează victimele când gestul e frumos?”. Butada se va întoarce în mod tragic împotriva scriitorului anarhist, câteva luni mai târziu, când, în urma exploziei din restaurantul Foyot, Tailharde își va pierde un ochi. Neabătut și sfidător, acesta compune *Balada lui Solness*, imn descoperit, o jumătate de veac mai târziu, și de André Breton, care-l va adopta ca deviză a proaspetei sale asocieri cu anarhismul, „în a cărui oglindă neagră suprarealismul s-a recunoscut întâia oară”: „O, Anarhie, tu care porți lumina!/ Îndepărtează noaptea! Strivește vermina!”.

Exemplul lui Tailharde nu este, însă, unul singular. Anarhismul cunoaște, odată cu atentatele din anii '90, o adevărată vogă culturală, mai ales în mediile boemei artistice și literare, printre simbolști, dar și printre pictorii neo-impresioniști (Seurat, Signac, Luce), descoperiți și cultivați de criticul Félix Fenéon, un dandy discret, suspectat o vreme că s-ar fi aflat la originea atentatului din restaurantul Foyot.

În timp ce anarhiștii înșiși au poziții mult mai rezervate față de „propaganda prin fapte” și roadele ei – Kropotkin remarcă sec că „un edificiu bazat pe veacuri de istorie nu se distruge cu câteva kilograme de dinamită”, în timp ce Jean Grave condamnă fără echivoc atentatele –, poeții simbolști sunt profund impresionați tocmai de gratuitatea aparentă a gestului, în care întrevăd corespondențe cu propria lor practică estetică, dar și o sensibilitate anti-burgheză și anti-filistină pe care o împărtășesc. Anumite tendințe ale anarhismului, lucru intuit de artiștii moderniști ai vremii, depășeau cadrele clasice ale unei doctrine politice sau sociale, revendicând, așa cum nota și Julia Kristeva, „o transformare profundă a subiectului vorbitor ca atare”; ceea ce înseamnă, implicit, subminarea discursurilor și practicilor dominante (fie ele literare sau sociale), dar și eliberarea expresiei artistice și visul unei transfigurări estetice a existenței. Nu e, prin urmare, de mirare că, în cercurile boemei pariziene *fin-desiècle*, *on était symboliste en poésie et anarchiste en politique...*

*

Pe Laurent Tailharde îl regăsim în 1898 la București, alături de Sâr Péladan, unul dintre personajele curioase ale epocii, scriitor pasionat de științele oculte, invitat să conferențieze la Ateneu de Alexandru Bogdan-Pitești, cunoscut critic și colecționar de artă. Figură excentrică la rândul său, acesta din urmă fusese expulzat din Franța, zice-se, din cauza simpatiilor sale anarhiste și a implicării în cercurile „ilegaliștilor”. La prelegerea „magului” participă, fascinat, și Alexandru Macedonski, căruia Josephin Péladan îi va face o impresie profundă.

În aceste împrejurări îl cunoaște poetul român pe Laurent Tailharde, cu care rămâne în corespondență și la care Macedonski va apela, cu mai mult sau mai puțin succes, în încercările sale de a se impune în literatura franceză. Tailharde, după cum observa și Adrian Marino, va rămâne, până la urmă, unul dintre amicii literari cei mai statornici ai lui Macedonski. Cei doi împărtășesc anumite trăsături temperamentale și de destin care, fără îndoială, le ușurează apropierea. O oarecare înclinație spre excese și afectare le este comună, ca și îndârjirea polemică și virulența ripostelor. De numele lor rămân legate în mod fatal cuvinte rostite sau scrise în momente nepotrivite, de pe urma cărora vor suferi întreaga viață, material și moral. Dacă în cazul lui Macedonski e vorba de faimoasa epigramă dedicată lui Eminescu, care-l va ucide literar, pentru vorba sa de sprit, Tailharde va plăti, într-un mod aproape profetic, cu vederea. Nici închisoarea nu le este străină, condamnările venindu-le pentru delictе asemănătoare. Macedonski petrece trei luni la închisoarea Văcărești pentru pozițiile sale anti-dinastice, în timp ce Tailharde este închis în urma unui articol în care chema, nici mai mult, nici mai puțin, la asasinarea țarului Nicolae al II-lea, aflat într-o vizită în Franța. Refractari și inadecvați, ei se răfuiesc cu întreaga lume, începând cu capetele încoronate și sfârșind cu societatea burgheză, față de care nu au decât un profund dispreț. Apropierea lui Macedonski de mediile libertare începe să bată la ochi, ieșindu-i chiar zvonul cum că ar fi el însuși anarhist – evident, o încercare de a-l discreditat. Poetul, aflat într-o perioadă de mari lipsuri materiale, răspunde, nu fără o oarecare ironie amară, că „nu este încă anarhist”. Promite, însă, că va avea grijă să-și crească copiii în disprețul claselor avute și al societății burgheze, să-i facă „anarhiști”, exprimându-și astfel încă o dată și fără înconjur dezgustul iremediabil pentru filistinismul „burtă-verzimii”.

Anumite afinități temperamentale, stilistice ori estetice, împărtășirea unor idei sau atitudini nu înseamnă, bineînțeles, că Alexandru Macedonski ar fi fost un adept al ideilor anarhiste ca atare. Pozițiile sale politice asumate vin mai degrabă pe filiera pașoptismului, în care amestecă idei socialiste, atitudini anti-dinastice și chiar și anumite înclinații antiautoritare, revoluționare. Cu toate acestea, în analizele care i-au fost dedicate, dimensiunea libertară, un element important al înțelegerii parcursului său literar și personal, nu este, de regulă, luată în considerare. Punctele de contact cu literații, publicațiile și mediile anarhiste ale epocii sunt însă numeroase. Prin durabilitatea lor, ele dovedesc nu numai o apropiere de conjunctură, ci și o anumită afinitate statornică, o reală simpatie. Este grăitor faptul că, la apariția volumului *Bronzes* în Franța, în 1897, primele reacții vin tocmai din partea presei libertare. Pierre Quillard, poet simbolist și unul dintre „anarhiștii literari” ai epocii, scrie o cronică elogioasă în *Mercure de France*, în timp ce, în România, Panait Zosin publică în revista *Mișcarea socială*, pe care o scotea cu anarhistul Panait Mușoiu, o recenzie atentă, chiar dacă mai puțin entuziastă, a cărții.

Sursele acestor legături de afinitate cu anarhiștii sunt multiple. Pe de-o parte, e vorba de amicitțiile literare pe care Macedonski le cultivă cu insistență și entuziasm în Franța. Până la urmă, voga anarhistă care-i cuprinde pe poeții simbolști pe final de veac nu putea rămâne fără ecou în România, deși ea nu e privită de fiecare dată cu ochi buni de militanții libertari, care rămân neîncrezători față de ceea ce percep de multe ori ca fiind doar un „anarhism de braserie”, având puține în comun cu anarhismul clasic al unui Kropotkin sau Reclus. Pe de altă parte, este vorba de relațiile nu mai puțin statornice pe care Alexandru Macedonski le are cu anarhiștii români, îndeosebi cu publicistul libertar Panait Mușoiu, de care-l va lega o lungă amicitie. Un aspect demn de amintit aici este și faptul că în orbita *Literatorului* s-au aflat de-a lungul timpului mai mulți discipoli al căror parcurs ulterior nu poate fi înțeles pe deplin fără a lua în calcul tocmai înrăurirea pe care ideile anarhiste a avut-o asupra lor. Doi dintre ei mi se par cei mai importanți: poetul Mircea Demetriade, unul dintre cei mai devotați prieteni ai lui Macedonski, colaborator constant la revistele lui Mușoiu, și V. G. Paleolog, critic de artă, biograf și prieten al lui Brâncuși, ale cărui simpatii de tinerețe pentru Max Stirner și pentru „propagandiștii faptei” îl vor duce, în condiții de clandestinitate, în Franța, unde va fi găzduit de anarhiștii din Paris, cel mai probabil la recomandarea lui Macedonski și a lui Mușoiu.

Interesul unor astfel de istorii este unul multiplu, dincolo de dimensiunea lor documentară sau anecdotică. Luând ca ghid de lectură tocmai anarhismul, un subiect rar abordat la noi, putem să

reparcurgem, într-o nouă lumină și cu o nouă înțelegere, istorii și teritorii literare considerate familiare, redescoperindu-le.

Biblioteca Anarhistă

Adrian Tătăran
Alexandru Macedonski printre anarhiști
„Alexandru Macedonski printre anarhiști”: Steaua, nr. 11-12 / 2021, p. 108-110;
2021

Preluat la 21.12.2022 de la <http://revisteaua.ro/>

ro.theanarchistlibrary.org